

KISVÁROSI KÖZMŰVELŐDÉS 2000

Az elmúlt évtized analízise

Az építész Granasztói Pál 1937-ben, életének első tanulmányában a következőket fogalmazza meg: „A városokat csak mint élő, és önmagukat folyamatosan újjáteremtő organizmusokat foghatom fel. Ez az organizmus alkotja azt a vázat, keretet, melyen belül a mindenkori életnek meg kell oldania feladatait, meg kell valósítania igényeit. Azáltal, hogy ezt megteszi, egyúttal újabb réteggel, újabb ízzel járul hozzá az addigiakhoz, hitet tesz korának életelveiről és kívánalmairól, érzékelhető formába – és ha képes rá, művészi formába! – önti életfelfogását. Mindaddig tehát, míg a városok ugyanazt a szerepet töltik be az emberi kultúrában, mint amit a mai napig betöltöttek, a városépítésnek (s ezen belül a szellemi építést, értékalkotást is érthetem – a Szerző) a feladata egy és ugyanaz: a múlt által megszabott kereteken és lehetőségeken belül ki kell elégítenie a kor követelményeit, formába kell öntenie a kor életfolyamatait, alapvető életelveit. A korszerűség kérdése éppen ezért ezen az örök és változatlan feladaton belül ott válik el, ott nyeri igazi értelmezését, hogy melyek azok az életjelenségek, azok a szempontok, amiket ma különösen értékelünk, amiket mindenáron kielégíteni, kihangsúlyozni akarunk.”

Meggyőződésem, hogy a fent idézett gondolatok több mint hatvan év elmúltával is igazak, olyan alapvető szempontokat fogalmaznak meg a város életéről, fejlődéséről, fejlesztéséről, amelyekkel az ezredfordulón is szembe kell nézzünk. Tudnunk kell, hogy melyek azok a gazdasági, társadalmi örökségek, kulturális hagyományok, természeti és épített környezeti értékek, amelyek meghatározzák a kisvárosok lakóinak hétköznapjait és ünnepeit.

Egy-egy kisváros életében nyilvánvalóan számos szempont megfogalmazódik, amelynek alapján lakhatóbbá, komfortosabbá tehető a település az ott élők számára. Természetesen először az utak, a gáz, a telefon, az egészségügyi ellátás, az iskola, a munkalehetőségek stb. jutnak az ember eszébe, és tapasztalatunk alapján csak ezután következik a művelődés, a közösségi élet feltételeinek az igénye, illetve annak szükségessége. Nem vitatható, hogy az elsőbbséget élvező szolgáltatások hiánya számos bosszúságot, kárt, személyes csalódást, az egyén és a helyi társadalom életében jelentős törést okozhat. Mégis meggyőződésem, hogy a közösségek, az alkotók, a művészeti csoportok, a tanulás, a személyiség kiteljesedésének lehetősége nélkül még nehezebben oldhatók meg a város, a település alapfeladatai is, nélkülük nem létezhet a Granasztói Pál által is megfogalmazott korszerűség-eszmény. Csak a helyi kultúrával, a helyben gyakorolt és teremtett kultúrával együtt alakulhat ki a kisvárosoknak (is!) az a szellemi infrastruktúrája, ami szorosan összefügg társadalmi és gazdasági fejlődésükkel.

A kisváros életében – meggyőződésem szerint – kitüntetett szerepet kell kapnia a közművelődésnek, a közművelődési tevékenység feltételrendszerét szolgáló művelődési háznak. Az ott dolgozó kollégáknak többszörös szerepnek kell megfelelniük. A kisvárosban a művelődési ház, a művelődési központ olyan „olvasztótégely”, amely az esetek nagy százalékában integrálja a könyvtári tevékenységet, és a közösségi művelődést. Itt alakulnak meg és működnek a művészeti csoportok,

itt tartják a felnőttképzési tanfolyamokat, a szakmai és átképző iskolarendszerű képzéseket, sok esetben információs központként is működnek, itt tartják összejöveteleiket a civil szervezetek, de innen indultak el és folyamatosan itt szerkesztik a helyi sajtó egyes formáit (pl.: helyi újság, helyi, kistérségi rádió ill. TV), itt tartanak műsoros rendezvényeket és táncmulatságokat, a szakembereik szervezik számos településen a színházlátogatásokat és a kirándulásokat. Biztos vagyok abban, hogy még folytathatnám azt a tevékenységsort, amelyet a kisvárosok intézményei a mindennapokban ellátnak, és azt a szerepet csak erősíthetném általuk, amelyet az intézmények a település közösségi, értékvédő és értékteremtő életében betöltenek.

A közművelődési intézményrendszer változásai

A közművelődési intézményrendszer az elmúlt 50 évben településenként és országrészenként rendkívül változatos arculatot mutatott.

Az ötvenes évek vége és a harminas évek eleje elsősorban a falusi művelődési ház építés ill. átépítés időszaka volt. Az akkor megfogalmazott művelődéspolitikai elgondolások alapján – elsősorban a nagy tömegek felvilágosító és szórakoztató tevékenységének kiszolgálására – főként ún. nagytermes intézmények létesültek. Az ebben az időszakban épült intézmények az elmúlt évtizedek folyamatos korrekciói ellenére is magukon viselik ezt a sajátosságot. A hetvenes évek második felére befejeződött a városi, nagyvárosi, megyei közművelődési feladatokat ellátó művelődési központok építése, amellyel kialakult a mai napig meghatározó intézményhálózat.

Az intézmények számának növekedésével egyidejűleg, a hetvenes évek közepén megfogalmazott területfejlesztés alapján – elsősorban a kistelepülések és a kisvárosok esetében – elindult az ún. körzetesítési folyamat, amely az egyes településeket szerepkör nélkülinek nyilvánította, s az ott működő művelődési házat, faluházat, kultúrt pedig fiók-intézménnyé minősítette vissza, s egyúttal lényegesen korlátozta az ott folyó tevékenységet is. Ebben a folyamatban a kisvárosi intézmények is számos esetben ún. székhelyintézménnyé váltak.

A hetvenes és a nyolcvanas években alapított művelődési központok esetében már sokkal összetettebb, sokszínűbb tevékenység megvalósítása volt a cél, amelyet jól tükrözött a megváltozott építészeti gondolkodás és kivitelezés is. Az ún. nagyteremre felfűzött tevékenységrendszer helyett a kiscsoportokban folyó művelődés, a klubok, a művészeti együttesek, a közhasznú tanfolyamok voltak a meghatározóak, természetesen emellett a lakosság jelentős részét vonzották a szórakoztató rendezvények is.

A kilencvenes évek első éveiben ellentétes folyamatok indultak el. Elsősorban az önállósuló kistelepülések ismét fontosnak tartották, hogy felújítsák hosszú éveken át elhanyagolt művelődési házaikat, vagy új, többnyire többfunkciós faluházakat hozzanak létre. Az építésekkel párhuzamosan viszont számos településen megkérdőjeleződött az intézmény működésének a szükségessége. Folyamatosan szűntek meg a megyeszékhelyeken működő, a szakmai munka egyik szervezőjévé

biztosító megyei művelődési központok. A városok – többségükben – tovább működtették az épületet városi feladatokkal, azonban a megyei tanácsadó és szolgáltató funkciók ellátását a megyék rendkívül eltérően biztosították. Mindennek hatását a megye intézményhálózatára és tevékenységére napjainkban tapasztaljuk meg. Sajnos az önkormányzatok a rájuk nehezedő, a törvényekben meghatározott kötelező feladatok végrehajtása mellett számos településen a közművelődési intézmények bezárása mellett döntöttek. Ez a folyamat látszik napjainkra megváltozni. Egyre több település önkormányzati vezetése (a települések nagyságától függetlenül) ismeri fel a közösségi művelődési intézmények fontosságát, és megpróbál központi forráshoz jutni újraindításuk érdekében.

Az intézményhálózatban történt változások mellett nagyon fontos, hogy az intézményrendszeren belül, a közösségi, közművelődési szervezetben is lényeges változások mentek végbe. Az egyesületek, alapítványok létrejöttével a közösségi művelődés keretei kitágultak, az egyéni kezdeményezés és az egyéni felelősség megerősödött. A kulturális céllal megalakult civil szervezetek döntő többségükben a művelődési intézményekben kaptak helyet, használják az önkormányzatok által biztosított infrastruktúrát, sok esetben természetes, hogy a művelődésszervező-munkatárs szakmai tanácsaival, aktív közreműködésével válik hatékonyabbá a közösségek élete. A művelődés területén a civil szervezetek létrejöttét szorgalmazták azok az állami és önkormányzati támogatások is, amelyek kifejezetten egyesületeknek írtak ki pályázatokat. Így számos esetben egy-egy művészeti csoport alakult át formailag bejegyzett önálló szervezetté, és működött a korábbi intézményi feltételek szerint, vagy a csoportok mellett alakult egy-egy támogató, baráti társaság, amelynek egyik legfontosabb feladata a pályázati lehetőségek kihasználása volt. Csupán néhány esetben valósult meg az a fenntartói, működtetői szándék, hogy a civil szervezetek az általuk mozgósítható lehetőségeket kihasználva jussanak művelődési többletforráshoz. Ennek több oka is van. Egyfelől csak nagyon kevés magánszemély, illetve vállalkozó volt olyan egzisztenciális helyzetben, hogy támogatást biztosíthasson kulturális célra, másfelől nem alakult ki a magyar társadalomban még a mecénás-magatartás. Ugyanakkor a civil szervezetek jelenléte rendkívül fontos a helyi kulturális életben, mert rajtuk keresztül fogalmazódnak meg azok az egyéni és csoport érdekek, amelyek a települések közművelődését életszerűvé teszik, a tényleges lakossági érdekek és értékek sokszínű, differenciált képviselőjét biztosítják.

A közművelődési tevékenység az adatok tükrében

A közművelődési statisztikai adatszolgáltatás nem teszi évente lehetővé a településtípusonkénti összesítést, viszont 1995-ben lezárult Magyarország kulturális állapotának vizsgálata az 1994. évi adatok alapján. Az elemzés statisztikailag is bebizonyította azt a tapasztalati tény, hogy vannak kulturálisan fehér foltok, s ezek jól körülhatároltan az ún. kistelepusok, aprófalvas térségekben és megyékben alakultak ki. Ezekben a térségekben a városok kulturális szolgáltató tevékenysége valamelyest megerősödik. Ahol a kistelepusokon minimális művelődési alkalom van, vagy a tevékenységek gyakorlása hiányzik a település szolgáltató rendszeréből, ott a városoknak s hangsúlyosan a kisvárosoknak, ezt a szerepet valamelyest kompenzálniuk kell.

Az 1. sz. melléklet adatai közigazgatási megoszlásban mutatják néhány hagyományosan művelődési otthoni tevékeny-

ség adatait. Az aprófalvas megyének tekinthető Borsod-Abaúj-Zemplén és Baranya megyékben a kisvárosok egy intézményre jutó közművelődési tevékenysége megközelíti a nagyobb városok adatait is összegző városi értékeket, míg a nagyfalvas alföldi megyékben, így Hajdú-Bihar és Pest megyékben a városi összes adatok lényegesen meghaladják a kisvárosok egyes mutatóit, de a községek és a kisvárosok adatai nagyságrendi különbségeket mutatnak az utóbbiak javára.

Más szempont szerint értékelhetők a 2. a 3. és a 4. számú mellékletek egyes a művelődési tevékenységet mutató értékei. Ugyanazokat a tevékenység típusokat választottam ki, mint az előző mellékletben. A 2. számú melléklet mutatói jelzik, hogy az egyes művelődési formák az adott lélekszámú település intézményeiben milyen százalékban vannak jelen. Egyértelműen kiderül, hogy a kisvárosok intézményeiben a művészeti csoportok, a klubok, szakkörök, kiállítások, nagyrendezvények, szolgáltatások az intézmények csaknem negyötödében, sőt némely esetben több mint negyötödében jelen vannak, s a gyakori előfordulás alapján elmondható, hogy együttesen vannak jelen. Ez is alátámasztani látszik a művelődési házak korábbiakban már megfogalmazott megkülönböztetett fontos szerepét a település közösségi és művelődési életében. Ugyanezt a tendenciát látszik igazolni a 3. sz. melléklet is, amely az egy intézményre jutó tevékenység típusok számát mutatja. A melléklet adataiból egyúttal a művelődési házak elfoglaltságára is következtethetünk, s megállapítható, hogy a kisvárosokban naponta minimum két rendezvény és esemény van (ha az alkotó művelődési közösségek foglalkozásait és a rendszeres művelődési formák foglalkozásait minimum minden második hétre tesszük, de tapasztalataink szerint ennél jóval gyakoribbak ezek a foglalkozások). Az utóbbi két melléklet az egyes tevékenységek előfordulásáról illetve gyakoriságáról adhat némi tájékoztatást, míg a 4. számú melléklet az intézmények szerepét mutatja be a településeken. Az egyes feladatok megvalósulását 1000 lakosonként számoltuk ki. Az adatok mutatják, hogy a kistelepusok életében ténylegesen meghatározó szerepe van a művelődési háznak. Egyértelműen igazolódik, hogy minél kisebb a település, annál differenciáltanabb az intézményrendszere, s mindent egy-egy intézmény tevékenységére kell felfűzni. Az egyes adatok jól szemléltetik, hogy pl. a kötetlen formák, szolgáltatások esetében a 3000–10 000 fős falvakban folyamatosan csökken az ilyen típusú tevékenységek előfordulása, míg a 3000 lélekszám alatti falvakban az egyik vagy az egyetlen olyan intézmény a művelődési ház, ahol a település közösségi élete, a helyi nyilvánosság fóruma létre jöhet. Érdekes, hogy a 10 000 lélekszámnál kisebb városi településen ismét megerősödik ez a tevékenység, majd a városi települések növekvő lélekszámával folyamatosan csökken az ezer főre juttatott szolgáltató tevékenységek aránya az intézményben. Nyilván a szakosodott szervezetek átvesszik ezeket a feladatokat. Hasonló tendenciát tapasztalunk a más szervezetek által a művelődési központokban rendezett események számának alakulásában, és a sajátos, tipikusan művelődési otthoni alaptevékenységek és összejövetelek esetében is. Ennek valószínű oka, hogy a nagyobb városokban a kulturális infrastruktúra is lényegesen tagoltabb, sokszínűbb feltételeket biztosít polgárai számára.

Sajnos a feladatok területi megoszlását a legfrissebb adatokkal nem tudom alátámasztani. Tapasztalataink alapján az egyes közművelődési tevékenységek mutatói elsősorban a falvakban romlottak. 1998-ig a kisvárosok közösségi művelődé-

sének feltételei viszonylag stabilak voltak. Az elmúlt egy év eseményei éppen ennek a kiegyensúlyozottnak a romlását vetítik előre. Ugyanakkor számolnunk kell azzal is, hogy a kisvárosok közösségi életének, a korábban kialakult működési kereteknek a beszűkülése éppen az ún. művelődési fehérfoltok hátrányát erősíti, s ezáltal egyre szélesebb rétegek szorulnak ki a személyiség fejlődését, a mobilitás biztosítását, az egyes térségekben élők képzettségének fejlesztését is szolgáló kulturális, mentálhigiénés, képző tevékenységekből.

Az 1. számú táblázat az egyes művészeti csoportok, tanfolyamok, klubok, ismeretterjesztő események és műsoros rendezvények számának alakulását mutatja négy év során.

1. sz. táblázat

Tevékenységek	1995	1996	1997	1998
Alkotó művelődési közösségek száma	5 298	6 685	6 039	5 328
Rendszeres művelődési formák száma	11 190	11 097	10 970	10 201
Kiállítások	5 520	9 742	9 121	6 816
Ismeretterjesztő foglalkozások	49 996	46 888	47 762	40 353
Kötetlen művelődési formák	323 203	293 553	362 394	342 319
Más szervezetek rendezvényei	167 406	165 180	178 202	174 800
Műsoros rendezvények	25 012	21 465	23 747	21 180

Általában elmondható, hogy a szolgáltató tevékenység és a más szervezetek által rendezett események kivételével csökkent az egyes tevékenységek száma. Az adatok csökkenését eredményezheti, hogy a bezárt intézmények csoportjait, rendezvényeit nem tudta átvállalni más szervezet, illetve a statisztikai adatszolgáltatásból sajnos évről évre kimaradnak működő intézmények is, és ez valamelyest befolyásolja az éves összesítő adatok értékelését is. Ugyanakkor az intézmények egyre nehezedő gazdasági, gazdálkodási helyzete számos rendezvény elhagyására kényszeríti az ott dolgozó szakembereket. Nagyon érdekes adat, hogy az önkormányzatok által nyújtott fenntartói támogatás kisebb mértékben növekszik, mint a művelődési házak saját bevétele. (Itt azonban meg kell jegyezni, hogy az 1997. évi CXL. sz. kulturális törvény 1998. évi hatályba lépését követően a fenntartói támogatás nagyobb mértékben növekedett mint az előző években. Azt, hogy ez egyértelműen a törvény finanszírozási elképzeléseinek az eredménye, nagy hiba volna elhamarkodottan kijelenteni. Ennek megállapításához több év kiegyensúlyozott fejlődési mutatóira lesz szükség.) A saját bevételen belül jelentősen erősödik az intézmények pályázati úton elnyert támogatása. Ez azt erősíti meg, hogy az intézményekben dolgozó szakembereknek nagyobb felelősséggel kell ellátniuk feladataikat, nagyobb szakmai felkészültséggel kell a helyi lakosság kulturális érdekeit és érdeklődését feltárni, és az annak legmegfelelőbb kulturális szolgáltatást kell biztosítani. Természetesen ebben a – sok esetben a fennmaradásért folytatott – harcban mindig meghatározónak kell lenniük az értékeknek.

Közművelődési tevékenység az önkormányzatok látószögében

Az 1997. évi CXL. sz. kulturális törvény a nyilvános könyvtári ellátás, a muzeális értékek védelmének, a levéltári te-

vékenységen kívül a közművelődési feladatellátás kereteit is meghatározza. A törvény a helyi közművelődési feladatok megvalósítását az önkormányzatok felelősségi körébe utalja, és egyértelművé teszi, hogy az önkormányzatok feladata a közművelődési tevékenység helyi végrehajtása, amelynek módját, mértékét és közvetlen feladatait helyi közművelődési keretben kell meghatározni. Sajnos a helyi közösségi művelődést meghatározó helyi rendeletek nagyon lassan készültek el, s még két évvel a törvény életbelépését követően sincs minden településnek ilyen középtávúnak tekinthető közművelődési feladat-meghatározása.

A Magyar Művelődési Intézetben kiemelten fontosnak tartjuk, hogy ezeket a rendeleteket tartalmilag elemezzük, és egyfajta közművelődési célmeghatározást fogalmazzunk meg ennek alapján.

Ebben az írásban elsősorban a kisvárosok önkormányzati testületei által elfogadott rendeletek legfőbb sajátosságait szeretném bemutatni.

Általában elmondható, hogy a helyi testületek az 1999. év végére igyekeztek eleget tenni a törvényben meghatározott feladatnak. A kisvárosok többségében megalkották a helyi közművelődési rendeletet.

Sajnos a települések jelentős hányadában a rendeletalkotást nem előzte meg egy átfogó tényfeltáró, elemző tevékenység. Ezt azért tartjuk sajnálatosnak – és a MKM Közművelődési Főosztályának módszertani kiadványában hangsúlyt is adtunk ennek a meggyőződésnek –, mert egy középtávú terv elkészítésekor nem csupán a helyben elfogadott és bejáratott közösségi művelődési formáknak a továbbvitelét és megerősítését véljük megfogalmazandónak. Éppen ilyen fontos lenne a település társadalmi, gazdasági sajátosságainak, fejlesztésének és a kulturális (ezen belül az iskolázottsági mutatóknak, a kulturális infrastruktúrának, hagyományoknak stb.) szokásoknak az összességét végiggondolni, s ezt összevetni a helyi lehetőségekkel és a helyben kialakított jövőképpel. Ha ezt a felelősségteljes feladatot az önkormányzatok elvégzik, illetve elvégezték, akkor ténylegesen megalapozott, a település kulturális infrastruktúráját meghatározó cselekvési és fejlesztési tervet készítettek (illetve készíthettek volna). Erre azért is lett volna, illetve lenne nagyon komolyan szükség, mert ezáltal tervezhetővé válna a helyi közművelődési tevékenység, a szakembereknek egyértelműbbé válnának a működés feltételei, a fejlesztés lehetőségei.

Tapasztalataink szerint némely kisvárosban – hasonlóan a falvak és a nagyobb városok rendeletalkotási folyamatához – elkészítették az előzetes tényfeltáró munkát, és ennek alapján megalkották azt a települési művelődési koncepciót, amelynek alapján körültekintő közművelődési rendeletet alkothattak a testület.

Az elkészült tényfeltárások kitérnek a lakosság létszámára, életkor szerinti összetételére s azon belül is elsősorban a fiatalok helyzetére, a művelődési feltételeik hiányosságaira. Részletesen elemzik a települések kulturális sajátosságait. Sajnos szinte egybecsengő megállapításokat olvashatunk, miszerint a tevékenység keretétől szolgáló épületek állapota és felszereltsége rendkívül szegényes, s ez nem csupán a művelődési központokra, hanem a könyvtárakra és a múzeumokra is egyaránt vonatkozik. Fontos kiemelni, hogy az áttekintő összefoglalásokban fontos helyet kapnak a művelődési egyesületek és alapítványok. Sajnos az előkészítő anyagok is megállnak a tényfeltárás szintjén, és csak elvétve fogalmazznak meg fejlesztési terve-

ket, vagy az elkövetkező öt évre szóló cselekvést meghatározó koncepciót.

Talán éppen a tényleges elemzések hiánya eredményezi, hogy a helyi közművelődési rendeletek megfogalmazásában sok a hasonló, a visszatérő elem. Olyan általános feladat-meghatározásokat olvashatunk, amelyek függetlenek lehetnek sok esetben a konkrét településtől. Az 1997. évi CXL. sz. törvény 76§ 2. bekezdésében keretként meghatározott feladatok mindegyikét fontosnak tartják, és azok meg is jelennek a helyi rendeletekben. A települési feladatok meghatározása között az amatőr művészeti csoportok működtetése, rendezvények, táborok szervezése, versenyek, vetélkedők bonyolítása, nyelvtanfolyamok szervezése, a civil szervezeteknek nyújtandó technikai és szakmai szolgáltatások biztosítása szerepel a leggyakrabban. Ritkán fogalmazódnak meg a századvég kihívásaira adandó cselekvési programok. Esetlegesen ugyan megemlítesre kerülnek ilyen feladatok, mint pl. az informatikai szolgáltatás, a térségfejlesztés kulturális feladatai, a kulturális turizmus segítése, a humán erőforrás fejlesztése stb. Az ugyan természetes, hogy a hagyományos művelődési otthoni tevékenység is szolgálhatja és szolgálja is a fent megnevezett feladatokat, de azok rendszerbe foglalása és a helyi térségi együttműködések segítése, koordinálása nélkül esetlegesen maradnak, és az egyes szakterületek tevékenységei nem erősítik egymást, jó esetben csupán párhuzamosak maradnak. Véleményem szerint egy ilyen középtávú feladat-meghatározásnak éppen ezt a célt kellene szolgálni.

S még egy megjegyzés: az önkormányzatok közigazgatási feladatai a helyi közművelődési rendeletekből többségében hiányoznak. Csak néhány testület fogalmazza meg a saját felelősségét a helyi kulturális értékek megőrzésében és azok fejlesztésében.

A rendeletalkotás másik sarkalatos kérdése a helyi közösségi művelődés anyagi feltételeinek a rögzítése. A finanszírozás feltételeinek a biztosítása jelenthetné a kiegyensúlyozott és tervezhető feladat-megvalósítást. Sajnos a rendeletek ezen a ponton a legáltalánosabbak és – csak részben érthető okokból – a mindenkori éves költségvetés függvényében szabályozzák a támogatást. Úgy fogalmazzuk, hogy a rendeletben meghatározott feladatok képezik az alaptevékenységet, s ehhez a művelődési, megvalósulási feltételeket az önkormányzat az éves költségvetésében rögzíti. Csupán néhány rendeletben különülnek el azok az alapfeladatok, amelyek teljeskörű támogatást élveznek és azok, amelyeket a fenntartók részlegesen finanszíroznak, azoktól, amelyeket az intézmények vállalkozási tevékenységi körébe utalnak, s amelyek többletbevételét az alapfeladatok megvalósítására kell fordítania az intézményeknek.

Mindenképpen figyelemre méltó szándéka és már kialakult gyakorlata a helyi önkormányzatoknak, hogy a helyi kulturális és művészetpártoló tevékenységek segítségére az intézményi támogatáson túl, a helyi erőforrások arányában elkülönített alapokat hoznak létre, s azt pályázati úton osztják el az egyes civil szervezetek, egyéni alkotók és művészeti csoportok között. Ezáltal színesebbé és tartalmasabbá válik a település kulturális élete, s ugyanakkor az önkormányzati testületek közvetlenül is élhetnek értékmegőrző, befolyásoló szerepükkel.

Fontosnak tartom megerősíteni az önkormányzatok feladat-megvalósításban vállalt szerepét. Az intézményi finanszírozás és a közvetlen tevékenységtámogatás adatai azt mutatják, hogy az önkormányzatok az állami normatív támogatás mintegy másfélszeresét, dupláját fordítják a közművelődési te-

vékenységrendszer működtetésére. Igaz ez annak ellenére is, hogy az intézmények saját működési bevétele nagyobb arányban növekszik, mint a fenntartói támogatás.

A rendeletalkotás harmadik fontos pontja, hogy a művelődési feladatokat milyen szervezeti keretben kívánja az önkormányzat megvalósítani. A kisvárosok esetében a helyi rendeletekben rögzítik a művelődési otthoni intézmények működtetését. Emellett természetes, hogy a település egyéb oktatási és művelődési intézményeire és civil szervezeteire is hárul feladat. Fontosnak tartom, hogy a helyi rendeletek hangsúlyozzák az együttműködés fontosságát a feladatok megvalósításában. Szerencsére csak ritkán felvetődő kérdés, hogy azt a sokrétű, szerteágazó tevékenységrendszert, amely a kisvárosok közművelődését jelenti, valamely nonprofit vagy forprofit szervezeti keretben kívánják megvalósítani. A kisvárosok fizetőképes keresőinek hiánya, a lakossági alapszolgáltatások köre a tapasztalatok szerint nem teheti eredményessé ezeket a kulturális szolgáltatásokat. Sok esetben a kisvárosok művelődési intézményeire hárul olyan szociokulturális feladatok megoldása (pl. nyugdíjasok, gyerekek, hátrányos helyzetűek stb. közösségi kapcsolatainak a biztosítása), amely kifejezetten önkormányzati alapfeladatnak minősül.

A művelődési intézmények elhasználtságát, lelakottságát ismerve mindenképpen fontos, hogy a helyi rendeletek hangsúlyozzák a kulturált és igényes környezet kialakításának a szükségességét. A használók tényleges örömet jelentené, ha a szándékok megfogalmazásán túlmenően ténylegesen is tapasztalhatnák a környezet megváltozását, az emberibb feltételek kialakítását.

Hogyan tovább közművelődés?

Az elmúlt évtizedben végbement változások a szakmai közvéleményben a nagy sikerek és nagy kudarcok éveit jelentik. Melyik művelődési intézményben dolgozó munkatársnak nincsenek olyan vissza-visszatérő álmái, amikor a tevékenység működési feltételeinek a megszüntetését vagy lényeges leépítését kellett valahogy kivédeni, illetve a legkisebb szakmai áldozatok árán, a lakossági szolgáltatás minél kisebb mértékű csökkenésével végrehajtania. Talán elmondható, hogy az elmúlt 5–10 év szakma és szakember próbáló időszak volt.

A továbblépés és a szakmai fejlődés érdekében azonban mindenképpen meg kell fogalmaznunk az alapvető kérdéseket, és meg kell próbálnunk választ keresni azokra. Ugyanakkor meggyőződésem, hogy ez nem csupán a közművelődés intézményrendszerében dolgozó szakemberek feladata, hanem a kulturális irányításban helyi, regionális és országos szinten tevékenykedők közös érdeke és felelőssége. Természetesen a közművelődési szakemberek kezdeményező szerepét ebben a folyamatban hangsúlyoznunk kell.

Véleményem szerint a következő problémák megvitatását nem kerülhetjük meg! Tisztáznunk kell önmagunk számára is, hogy a globalizálódó világban milyen feladatot jelent számunkra az információ, az értékrendszer és a közösségi művelődés. Ezt nem csupán abból a szempontból kell végiggondoljunk, hogy milyen információs rendszerre van a közművelődésnek szüksége, és azt a rendszert hogyan működtesse. Önmagában ez sem jelent keveset! De talán még mindig a legkönnyebben megoldható feladatsor. Az igazán komoly problémát számunkra az jelenti, hogy tudjuk, hogy milyen információra, milyen formában van szüksége az elektronikus információs-csatornákon keresőknek. Egyáltalán milyen kapcsolatrendszer alakul-

hat ki az interneten. Sokan állítják, hogy ezek a virtuális kapcsolatok lesznek az elkövetkező évtizedekben a meghatározók. Nekünk, akik az emberi közösségek megteremtéséért tevékenykedünk, akik a hagyományos értékeken és értékközvetítésen nőttünk fel, milyen szakmai fejlődést hozhat napjaink információs társadalma? S egyáltalán az emberek hogyan tudnak élni az információkkal, és a hozzáférés hiánya milyen hátrányt jelent az állampolgárnak? Azt tapasztalom, hogy most még csak a technikai lehetőségek fejlesztését, a rendszer működtetését gondoltuk végig, csak ezután következnek a tartalmi kérdések.

Az elmúlt egy-másfél évtized gazdasági, társadalmi változásai alapjaiban változtatták meg az emberek tudásigényét és tudásának tartalmát. Nagy szüksége van a munkavállalónak a napi, friss tudásra, s a tudás folyamatos felfrissítésére. Ugyanakkor széles rétegek éppen a tudás hiányában kerülnek nagyon komoly, sokszor megoldhatatlannak tűnő egzisztenciális helyzetbe. Egyre nyilvánvalóbbá válik, hogy a problémát a közművelődés szakemberei sem kerülhetik meg. Át kell értékelnünk ebből a szempontból is tevékenységünket. Melyek azok a hagyományos közművelődési tevékenységformák, amelyek segítik a személyiség fejlődését, az információ, a legújabb tudás megszerzésének lehetőségét, és milyen új technikákat kell kialakítani annak érdekében, hogy az egyén és a közösségek eredményesebben oldják meg problémáikat, abban kezdeményezők legyenek. Természetes, hogy a napi gyakorlat már számos technikát kialakított erre is, de azok tudatosítása nélkül nem épül be a tevékenység-szerkezetünkbe.

A kisvárosok fejlődésében, kulturális életében meghatározó

zóna fontos szerepük lesz az elkövetkező évtizedekben a kistérségeknek. Az Európai Unió programokban kiemelt szerepet kapnak ezek a térségek. A városok, s ezen belül a kisvárosok is a környező települések tényleges gazdasági és kulturális központjaivá válhatnak. A térség gazdasági és társadalmi fejlesztése elképzelhetetlen a kulturális fejlesztés nélkül. Már a tervezés és a programkialakítás időszakában tudatosítani kell a képzés, a kultúra, a művelődés megkerülhetetlenségét. A feladat ugyanakkor a szakemberek számára is kihívás. Gondolkodásunknak ötvözni kell a helyi természeti és gazdasági értékeket, a felnövekvő nemzedék és a felnőttek általános és szakirányú képzését, a közösségi cselekvés kialakításának a programját, a közös érdekek képviseletét. S mindezt be kell illeszteni a gazdasági fejlesztés, az infrastruktúra-fejlesztés, a turizmus, az építészet és még számos, helyben meghatározott fejlesztési tervbe.

A tömegkommunikáció percről-percre az EU-csatlakozás kérdéseit veti fel. A közművelődés szempontjából is több ponton tisztáznunk kell a feladatainkat. Hogyan felel meg a közművelődés napjainkra kialakult rendszere az EU-elvárásoknak? Milyen fejlesztési feladataink vannak? Kérdés, hogy fogalom-rendszerünk alakításában, komfortossá tételében, a tevékenység megjelenítésében milyen feladataink vannak. Tényleges feladatunk, hogy tudatosan végiggondoljuk a fejlesztés irányait, programot dolgozzunk ki annak megvalósítására úgy, hogy megőrizzük értékeinket és közösségeinket. Csak akkor felelhetünk meg a bevezetőben idézett Granasztói Pál által is megfogalmazott korszerűség-eszménynek, miszerint kihangsúlyozzuk értékeinket és tudatosítjuk feladatainkat.

Az egy intézményre jutó művelődési otthoni tevékenységek száma megyénként 1994-ben

1 sz. melléklet

Megye településtípus	Alkotó művészeti csoportok		Rendszeres műve- lődési formák		Kiállítások		Ismeretterjesztő foglalkozások		Kötetlen formák	Más szerveze- tek részére.	Műsoros rendezvények	
	közös- ségek	tagok	közös- ségek	tagok	száma	látoga- tók	száma	látoga- tók			száma	látoga- tók
B.-A.-Z. megye	2	43	3	81	2	1 213	14	884	89	46	18	1 129
város	6	144	10	307	6	5 691	33	2 965	239	131	63	4 991
község	1	20	1	30	0,7	207	10	416	55	27	8	261
kisváros	6	122	5	124	7	3 611	44	1 799	139	130	22	8 098
Hajdú-B. megye	4	87	9	1 655	4	3 122	37	2 553	207	129	16	4 341
város	11	252	24	429	10	10 413	93	7 461	433	304	40	12 491
község	2	31	3	75	2	649	18	8 878	131	69	8	1 575
kisváros	5	116	4	139	6	9 236	29	4 141	609	194	21	6 413
Békés megye	4	79	7	240	2	1 510	17	1 018	185	110	11	2 997
város	6	159	13	491	4	3 962	26	1 813	264	189	22	6 589
község	2	43	4	125	1	392	14	655	149	74	5	1 350
kisváros	10	161	12	369	5	5 901	34	2 713	518	118	34	8 553
Baranya megye	3	74	6	154	3	1 976	19	1 321	130	76	109	2 162
város	5	121	16	369	7	6 039	31	3 007	251	172	27	6 080
község	2	55	3	67	1	351	14	647	82	37	4	595
kisváros	5	93	10	376	9	6 180	27	1 940	2 230	292	33	6 329
Vas megye	1	27	2	59	2	1 116	13	640	160	45	8	1 750
város	6	133	13	389	10	9 260	52	4 110	597	166	47	12 691
község	0,9	15	0,9	18	0,5	106	8	210	106	30	3	392
kisváros	5	87	8	101	9	958	14	3 817	169	248	142	4 783
Pest megye	6	91	7	191	3	1 225	26	1 532	140	121	18	2 889
város	22	128	20	472	6	4 653	63	4 546	208	264	44	11 179
község	3	86	5	153	3	759	21	1 122	130	101	14	1 762
kisváros	7	189	6	244	2	1 100	31	1 980	537	186	19	14 000

Az intézményekben százalékos arányban jelenlévő tevékenységi formák a települések lélekszáma alapján

2. sz. melléklet

Tevékenységek	500 alatti	501-1 000	1 001-2 000	2 001-3 000	3 001-4 000	4 001-5 000	5 000 feletti	10 000 alatti	10 001-30 000	30 001-50 000	50 001-100 000	100 001-1000 000	1000 000 feletti
	községekben							városokban					
Alkotó művelődési közösségek száma	11,7	31,0	45,6	61,2	76,9	77,3	86,5	78,4	81,8	75,8	62,9	79,5	87,3
Rendszeres művelődési formák száma	20,0	40,5	56,1	69,0	83,8	85,3	89,6	81,1	76,4	71,0	70,8	87,7	94,4
Kiállítások	9,7	17,8	32,8	45,5	60,7	62,7	71,1	78,4	72,3	67,7	59,6	78,1	83,1
Ismeretterjesztő foglalkozások	34,3	46,2	59,3	73,9	82,9	80,0	87,5	83,8	79,1	87,1	83,1	90,4	91,5
Kötetlen művelődési formák, szolgáltatások	58,0	65,5	70,8	76,5	86,3	84,0	87,5	75,7	73,6	74,2	74,2	83,6	94,4
Más szervezetek rendezvényei	78,0	86,9	90,3	89,2	94,9	93,3	92,7	83,8	79,1	71,0	68,5	87,7	95,8
Műsoros rendezvények	31,0	52,2	64,4	75,4	88,0	85,3	86,5	81,1	83,8	82,3	64,0	91,8	91,5

Az egy intézményre jutó tevékenységi formák a települések lélekszáma alapján

3. sz. melléklet

Tevékenységek	500 alatti	501-1 000	1 001-2 000	2 001-3 000	3 001-4 000	4 001-5 000	5 000 feletti	10 000 alatti	10 001-30 000	30 001-50 000	50 001-100 000	100 001-1000 000	1000 000 feletti
	községekben							városokban					
Alkotó művelődési közösségek száma	0,47	0,66	1,12	1,85	2,94	3,03	3,95	4,76	7,09	5,97	5,56	7,31	6,89
Rendszeres művelődési formák száma	0,31	0,87	1,65	2,62	4,16	4,96	5,36	6,95	10,65	13,56	14,10	20,44	35,65
Kiállítások	0,20	0,38	0,89	1,10	1,96	2,45	3,54	4,58	6,09	6,06	6,68	6,59	7,63
Ismeretterjesztő foglalkozások	5,23	8,90	12,66	17,98	19,93	32,22	20,59	35,76	37,47	64,77	50,21	77,38	71,56
Kötetlen művelődési formák, szolgáltatások	39,99	62,64	102,28	122,25	118,80	169,52	144,87	314,31	156,34	347,23	321,35	214,52	534,89
Más szervezetek rendezvényei	11,61	19,94	42,85	53,567	75,62	81,92	123,51	117,23	208,23	196,82	185,35	2 155,60	312,53
Műsoros rendezvények	1,00	3,04	3,48	5,82	7,33	12,04	16,22	20,01	27,69	31,02	26,88	33,87	45,84

Az 1000 lakosra jutó tevékenységi formák a települések lélekszáma alapján

4. sz. melléklet

Tevékenységek	500 alatti	501-1 000	1 001-2 000	2 001-3 000	3 001-4 000	4 001-5 000	5 000 feletti	10 000 alatti	10 001-30 000	30 001-50 000	50 001-100 000	100 001-1000 000	1000 000 feletti
	községekben							városokban					
Alkotó művelődési közösségek száma	4,20	0,90	0,77	0,75	0,85	0,60	0,60	0,67	0,46	0,16	0,09	0,05	0,0030
Rendszeres művelődési formák száma	1,10	1,15	1,13	1,07	1,22	1,10	0,77	1,00	0,66	0,37	0,21	0,14	0,0170
Kiállítások	0,59	0,50	0,60	0,45	0,57	0,50	0,49	0,68	0,37	0,16	0,10	0,04	0,0037
Ismeretterjesztő foglalkozások	19,1	12,5	8,90	7,59	5,87	7,10	3,00	4,69	2,30	1,80	0,75	0,57	0,0349
Kötetlen művelődési formák, szolgáltatások	148,7	84,68	71,50	50,24	34,40	37,10	22,97	43,87	13,30	9,70	4,50	1,52	0,2609
Más szervezetek rendezvényei	41,1	26,7	29,8	21,85	22,00	18,20	18,20	16,40	9,90	5,49	2,76	1,53	0,1525
Műsoros rendezvények	3,30	4,20	2,45	2,30	2,10	2,60	2,60	3,00	1,70	0,85	0,40	0,23	0,0224